

УДК 159.9.019 + 378.14

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-450-460](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-450-460)

Лозова Ольга Миколаївна доктор психологічних наук, професор, академік, Національна академія наук вищої освіти, завідувач кафедри практичної психології, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар Ігоря Шамо, 18/2, м. Київ, 02154, тел.: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0002-3549-195X>

Циганчук Тетяна Володимирівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І.Шамо, 18/2, м. Київ, 02154, тел.: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0003-0699-4395>,

Ліплянська Оксана Василівна кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І.Шамо, 18/2, м. Київ, 02154, тел.: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0003-3787-4011>

Миколенко Наталія Валеріївна старший викладач кафедри практичної психології, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар Ігоря Шамо, 18/2, м. Київ, 02154, тел.: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0002-1438-6034>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У МІНЛИВИХ УМОВАХ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ

Анотація. В умовах політичної та соціо-економічної нестабільності практична психологія в Україні продовжує використовувати вітчизняний та імплементувати зарубіжний методологічний потенціал надання психологічної допомоги як розгалуженої та складно структурованої діяльності.

У статті наведено результати аналізу методологічних засад підготовки практичних психологів в умовах системної суспільної нестабільності на підставі тезауруса професійних компетенцій практичного психолога та з урахуванням сфер суспільної діяльності та видів психологічних практик майбутнього фахівця.

Виявлено проблему ідентифікації провідних компетенцій майбутніх фахівців у галузі практичної психології. На базі теоретичного та емпіричного аналізу створена модель ключових компетенцій практичного психолога, яка включає в себе такі компетенції: профільні (володіння методами комп'ютерної психодіагностики, методами психотерапії та психокорекції; експериментального дослідження груп, колективів, соціальних спільнот; уміння аналізувати експериментально-психологічні дані; уміння розпізнавати,

розв'язувати та корегувати конфліктні ситуації); стратегічні (складання програм та проведення психологічних досліджень у різних галузях психології; розробка та впровадження програм діагностики та корекції психологічного клімату у колективі; розробка програм та організація соціально-психологічного тренінгу); рольові (захист національних інтересів, виходячи з принципових засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізовувати її пріоритети; позитивне світосприйняття; пропагування здорового способу життя; розуміння етики ділового спілкування з представниками країн різних культур; створення дієвих систем комунікації з вітчизняними та зарубіжними колегами; функціональні (психологічне забезпечення ефективного формування і розвитку особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей; забезпечення оптимальної діяльності груп, колективів, об'єднань з урахуванням їхніх соціально-психологічних особливостей; володіння ефективними методами роботи відповідних служб психологічної допомоги населенню).

В контексті компетентнісного підходу проаналізовано зміст навчання майбутнього практичного психолога з урахуванням вимог до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки фахівця. Визначено ефективні умови, методи та форми навчання, описано комплекс дисциплін навчального плану.

Ключові слова: практична психологія, професійні компетенції, освітня програма, зміст навчання.

Lozova Olga Mykolayivna Doctor of Psychological Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences for Higher Education, Head of the Practical Psychology Department, Kyiv Borys Hrinchenko University, 02154 Kyiv, 18/2 Igor Shamo Boulevard, tel. (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0002-3549-195X>

Tsyganchuk Tetyana Volodymyrivna PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Practical Psychology, Borys Hrinchenko Kyiv University, Blvd. I.Shamo, 18/2, Kyiv, 02154, tel: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0003-0699-4395>

Liplyanska Oksana Vasylivna PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Practical Psychology, Borys Hrinchenko University of Kyiv, Blvd. I.Shamo, 18/2, Kyiv, 02154, tel.: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0003-3787-4011>

Mykolenko Natalia Valeriyivna Senior Lecturer, Department of Practical Psychology, Borys Hrinchenko University of Kyiv, Ihor Shamo Boule., 18/2, Kyiv, 02154, tel.: (044) 295-35-40, <https://orcid.org/0000-0002-1438-6034>

METHODOLOGICAL BASIS OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS TRAINING IN SOCIAL EXISTENCE CHANGING CONDITIONS

Abstract. In the conditions of political and socio-economic instability, practical psychology in Ukraine continues to use domestic and implement foreign

methodological potential of providing psychological assistance as a branched and complex structured activity.

The article presents the results of the methodological bases analysis for training practical psychologists in the conditions of systemic social instability on the basis of the professional competencies thesaurus for a practical psychologist and considering the social activity spheres and psychological practices types of future specialists. The identification problem of leading competencies for future specialists in the practical psychology field is discovered. Based on theoretical and empirical analysis it was created a model of key competencies for a practical psychologist, which includes the following competencies: profile (computer psychodiagnostics, psychotherapy and psychocorrection proficiency; experimental research of groups, teams, social communities; experimental psychological data analyzing skills; ability to recognize, resolve and correct conflict situations); strategic (drawing up programs and conducting psychological research in various fields of psychology; development and implementation diagnosis and correction programs of psychological climate in the team; programs development and organization of socio-psychological training); role (national interests protection, based on the principles of domestic and foreign policy, implement its priorities; positive thinking; healthy lifestyles promotion; understanding the business communication ethics with representatives of different cultures; creating effective communication systems with domestic and foreign colleagues); functional (psychological support for the effective formation and development of personality considering its individual characteristics; supporting optimal groups, teams, associations activities considering their socio-psychological characteristics; possession of effective methods of relevant psychological services).

In the context of the competence approach it was analyzed the training program content of future psychologists considering the requirements for the content, scope and level of educational and professional training.

The effective conditions, methods and forms of education are determined, the complex of disciplines of the curriculum is described, the conditions, methods and forms of education are determined. The effective education conditions, methods and forms are determined, the curriculum disciplines complex is described, the general conditions, methods and forms of education are determined.

Keywords: practical psychology, professional competencies, educational program, content of education.

Постановка проблеми. Військова агресія росії проти України з анексією частини території у 2014-2021 роках, повномасштабна російсько-українська війна 2022 р. та пов'язані з цими подіями політична, економічна й суспільна нестабільність спричинили суттєве ускладнення адаптації людини в соціумі. Постійно зростає кількість осіб, що переживають гострий стрес, посттравматичний стресовий розлад, зворотні та незворотні психічні дисфункції й розлади, осіб з невротичною структурою особистості. За цих

обставин наявність кваліфікованої психологічної підтримки, допомоги та реабілітації є запорукою збереження суспільства. Відтак і підготовка психологів у закладах вищої освіти під час суспільної кризи має ґрунтуватися на чітких методологічних підставах.

Отже, з урахуванням практичного запиту членів соціуму на психологічну підтримку і допомогу в умовах мінливості суспільного буття зберігає свою актуальність проблематика системної та різнобічної підготовки практичного психолога в процесі його професіоналізації на етапі набуття вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практична психологія, за визначенням одного із засновників практичної психології як професійної діяльності в Україні В.Г. Панка, – це «галузь професійної діяльності, яка має на меті визначення психологічних особливостей життєвої ситуації та індивідуальності людини, розробку і впровадження у практику технологій, методик і прийомів внесення позитивних змін у її внутрішній світ та процес міжособистісної взаємодії, профілактику небажаних форм поведінки для найбільш повного розкриття сутнісних сил людини» [7, С.42].

Згідно з Класифікатором професій ДК 003:2010 практичні психологи (ОКР «магістр») можуть посідати такі посади: молодший науковий співробітник (психологія), науковий співробітник (психологія), науковий співробітник-консультант (психологія), викладач університетів та вищих навчальних закладів, практичний психолог, психолог, фахівець з профорієнтації, головний профконсультант, головний психолог, консультант / завідувач психолого-медико-педагогічної консультації, завідувач районного (міського) профконсультаційного пункту, начальник центру (психологічного забезпечення, соціально-трудової реабілітації дорослих, з надання соціальних послуг тощо) [6].

Особливістю методології психопрактичної діяльності психолога, порівняно з діяльністю в галузі наукової психології, є її гуманістична місія – допомога людині. В цьому контексті цілком слушною видається думка Ф. Є. Василюка, який зазначає: «У новій ситуації у зв'язку з народженням властиво психологічної практики звичне гасло про впровадження наукової психології у практику повинне бути перевернуте: навпаки, практику треба впроваджувати у психологію. Практика повинна ввійти всередину психології, причому ввійти як головний філософський принцип всієї психології, який скеровує діяльність на допомогу людині [2, С.106 – 107].

Укрупнення переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка майбутніх психологів у вищій школі, цілком відповідає концепції холістичної освіти і сприяє формуванню цілісної особистості в епоху постмодерн [1]. Однак, попри здійснені організаційні зміни, потреби суспільства у професійній діяльності практичного психолога з урахуванням вищезазначених фактів постійно зростають.

Метою статті є аналіз методологічних засад підготовки практичних психологів в умовах системної суспільної нестабільності на підставі тезауруса

професійних компетенцій практичного психолога та з урахуванням сфер суспільної діяльності та видів психологічних практик майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Особливість підготовки практичного психолога полягає в тому, що вітчизняні психологи керуються низкою вимог до професійної діяльності, які з одного боку, надають цій діяльності широких можливостей, а з іншого – структурують та впорядковують її. Зокрема, практичні психологи: набувають вищої психологічної освіти в установах, які підлягають кваліфікації з боку національних органів акредитації; отримують ліцензію на незалежну психологічну практику, видану національним ліцензійним органом; входять до національних професійних асоціацій та керуються прийнятими в них нормативними правилами.

За критерієм сфер суспільної діяльності виділяють цілу низку діяльностей практичного психолога: юридична психологія, соціально-психологічна служба для молоді, психологія управління, психологія сім'ї, психологія масових комунікацій, психологія бізнесу, психологічна служба системи освіти, політична психологія, екологічна психологія та ін. [7].

Згідно з другим критерієм – видами психологічних практик – всередині кожної з цих сфер діяльність психолога-практика диференціюється за такими видами: активне соціально-психологічне навчання, психологічна допомога, психологічна експертиза, психологічне консультування, психологічний супровід, психологічні семінари, психологічні тренінги, психотерапія, рольові, ділові та імітаційні ігри.

Існують також цілісні психологічні школи (психоаналіз, біхевіоризм, когнітивна психологія, гуманістична психологія і т. ін.), які поєднують у собі теоретичні засади, методологію і методики, практичні психотехнічні прийоми, вправи, методи [7, С. 63].

Аналіз проблематики компетентнісного підходу до підготовки практичних психологів виявив проблему ідентифікації компетенцій майбутніх фахівців. Ключові компетенції – перелік необхідних знань, практичних навичок і особистісних властивостей, необхідних для якісного виконання функціональних обов'язків певної посади [8; 9]. Торкнемося, зокрема, проблеми ідентифікації компетенцій. Створена на базі теоретичного та емпіричного аналізу, модель ключових компетенцій практичного психолога має включати в себе такі компетенції:

1. профільні: володіння методами комп'ютерної психодіагностики, методами психотерапії та психокорекції; експериментального дослідження груп, колективів, соціальних спільнот; уміння аналізувати експериментально-психологічні дані; уміння розпізнавати, розв'язувати та корегувати конфліктні ситуації

2. стратегічні: складання програм та проведення психологічних досліджень у різних галузях психології; розробка та впровадження програм діагностики та корекції психологічного клімату у колективі; розробка програм та організація соціально-психологічного тренінгу; розробка програм

психотерапевтичної та психокорекційної роботи з дітьми та дорослими; застосування методів вивчення груп та колективів, особливостей керівників і підлеглих та прогнозування результатів їхньої діяльності; володіння методами соціально-психологічної експертизи і прогнозування динаміки масової свідомості, соціальних наслідків процесу реформування в українському суспільстві; виявлення схильностей, здібностей людини та перспектив її розвитку; вимірювання індивідуально-психологічних особливостей показників особистості, розробка програм корекційної роботи з урахуванням цих якостей; вивчення груп і колективів, особливостей керівників і підлеглих, прогнозування результатів їхньої діяльності; участь у впровадженні комплексних програм діагностичної, корекційної та практичної роботи.

3. рольові: захист національних інтересів, виходячи з принципових засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізовувати її пріоритети; позитивне світосприйняття; пропагування здорового способу життя, стимулювання активного стилю поведінки і мотивації професійної кар'єри; розуміння етики ділового спілкування з представниками країн різних культур; створення дієвих систем комунікацій із вітчизняними та зарубіжними колегами

4. функціональні: психологічне забезпечення ефективного формування і розвитку особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей; забезпечення оптимальної діяльності груп, колективів, об'єднань з урахуванням їхніх соціально-психологічних особливостей; володіння ефективними методами роботи відповідних служб психологічної допомоги населенню.

Метою розробленої нами спільно з викладачами кафедри практичної психології Київського університету імені Бориса Грінченка освітньо-професійної програми є: підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців у галузі практичної психології, здатних вирішувати складні завдання дослідницького та інноваційного характеру у професійній діяльності з надання психологічних послуг; здатних до застосування сучасних психологічних методів і технологій, розроблення нових продуктів і послуг, корекції психологічних станів, особистісного та професійного зростання; здатних здійснювати місію – служити людині, громаді, суспільству.

Програма відповідає положенням Стандарту другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053.00.02 Практична психологія, з урахуванням наказу Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 564 Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти [10].

Виконання зазначеної програми спирається на вже сформовані компетенції студентів, які передбачені в освітній програмі з підготовки бакалаврів практичної психології, а саме: уміння аналізувати процес розвитку людини, застосовуючи цілісний підхід; враховувати вплив біологічних, соціокультурних психологічних чинників на кожній стадії розвитку людини; демонструвати адекватне застосування психологічних прийомів та методів

комунікативної взаємодії у майбутній професійній діяльності; оцінювати та підтримувати якість виконаної роботи; організовувати та здійснювати психологічне консультування; застосовувати сучасні гуманістичні принципи психопрофілактики та психокорекції в практичній діяльності та ін.[5].

Комплекс дисциплін навчального плану підготовки бакалаврів забезпечує реалізацію низки вимог до професіоналів цієї галузі, передбачаючи опанування студентами: здатністю демонструвати знання проявів та генези особистісних розладів, на підставі знання виокремлення напрямів і течій сучасної психології, а також актуальних психологічних проблем, здійснення їх системного аналізу; здатністю демонструвати інноваційні підходи до власної освіти й діяльності, здатністю постійно опрацьовувати значний обсяг нової інформації із застосуванням інтелектуальних технологій; здатністю до аналізу, оцінки та врахування ментальності клієнта у консультативному процесі; здатністю застосування основних сучасних методик короткотривалої психотерапії; здатністю обирати доречну стратегію психотерапії на підставі аналізу власних базових і додаткових компетенцій у галузі психосоматичного профілю; здатністю організовувати та здійснювати процедуру емпіричного дослідження, систематизувати його результати; здатністю реалізувати в психологічному консультуванні та психокорекційній роботі різні методологічні підходи щодо профілактики, попередження та подолання проявів віктимної поведінки у суспільстві; знаннями основних психологічних аспектів кризової психології (форм та методів роботи кризового психолога); культурою психологічного мислення; здатністю виділяти та оцінювати основні психологічні та психотерапевтичні концепції виникнення психологічного неблагополуччя особистості; навичками організувати професійну самоосвіту, самовиховання та самоменеджмент; навичками психологічного супроводу батьківства та формування батьківської компетентності; навичками психолого-просвітницької діяльності; технологією діагностики травматичного стресу, посттравматичного стресового розладу при наданні психологічної допомоги особистості в переживанні горя; умінням доречного застосування тренінгових методів, розробки тренінгових програм; умінням планування та проведення психологічної експертизи в різних галузях психології адекватно запиту замовника, меті та завданням [5].

В освітній програмі підготовки магістрів практичної психології особливої уваги приділено не лише оволодінню глибокими фундаментальними знаннями психологічної науки, але набуттю достатньо розвинених навичок практичної роботи. Такі фахівці мають виступати своєрідними посередниками у системі взаємодії особистості, групи і суспільства, активно піклуватись про збереження і підтримання психоемоційного благополуччя громадян, сприяти гармонізації взаємовідносин між людьми, здійснювати підтримку корисних ініціатив, надавати різні види психологічної допомоги усім, хто цього потребує.

Навчальний план цієї оновленої програми сприяє поглибленню методологічної культури практичних психологів, їх теоретичної і етичної

компетентності, а також передбачає викладання актуальних для сучасної психології дисциплін, які розширюють і поглиблюють теоретичну та практичну складові психологічної компетентності магістрантів. Умінням доречного застосування тренінгових методів, розробки тренінгових програм; умінням планування та проведення психологічної експертизи в різних галузях психології адекватно запиту замовника, меті та завданням.

З огляду на кризові явища у суспільстві, до навчального плану внесено дисципліни, які допомагають студентів більш ґрунтовно оволодіти навичками кризової інтервенції та подолання стресових та травматичних явищ програма передбачає формування у здобувача здатності розв'язувати складні завдання дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері практичної психології, зокрема надання психологічних послуг особам, постраждалим внаслідок психотравматизації; здійснення професійної діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей та норм професійної етики психолога.

В цілому, освітня програма зазнала змін в аспекті поточної суспільно-політичної ситуації в країні: підсилено ті дисципліни, які забезпечують формування фахових компетенцій гострого соціального попиту – робота з емоційною сферою людини, первинна і вторинна психологічна допомога постраждалим внаслідок воєнних дій. Назагал знання та уміння практичного психолога можуть бути універсальними з точки зору їх застосування, проте значна їх кількість належить до вузьких професійних галузей. Наприклад, впроваджено нову дисципліну «Психологічна допомога у воєнний та повоєнний період: гострий стрес і посттравматичний стресовий розлад», оновлено структуру курсу «Методологія роботи кризового психолога та практикум з психологічного консультування»; динамічні зміни в ментальності соціальних груп потребували змістового оновлення дисципліни «Психологія ментальності клієнта» [4]. Особливої уваги приділено груповим формам та методам роботи, в які закладена магістральна стратегія – «від власного досвіду до практичної діяльності».

Програма включає в себе інтегративні спецкурси та практикуми, метою яких є сприяти отриманню практичного досвіду особистісної психокорекції та оволодінню практичними навичками ведення консультативного процесу з клієнтами різних вікових категорій. Заслугує на увагу спрямованість програми на практичну роботу зі студентами у форматі тренінгу, малих психокорекційних груп та самостійної психологічної практики під наставництвом викладачів-практиків.

Завданнями дослідницько-пошукового характеру наповнено зміст робочих навчальних програм (семінарські та практичні заняття), програм виробничих практик. Під час оновлення робочих навчальних програм вводяться міждисциплінарні теми, до виконання яких залучені студенти. Зокрема, у науковому профілі підготовки магістра доповнено предмети з методології та методики проведення наукових досліджень темами: «Етика наукових

досліджень», «Математичне моделювання психічних явищ» та «Психологічні особливості укладання наукових текстів». Оцінювання курсових, магістерських робіт оновлено додатковим критерієм – вага дослідницького компоненту.

У робочих програмах дисциплін враховано нові форми організації науково-дослідної діяльності, спрямовані на розвиток наукового критичного мислення, а саме: наукові тези, есе, аналітичні записки, ділова гра, лекція-диспут. На лекціях, семінарських заняттях перманентно використовуються результати і висновки сучасних психологічних досліджень, матеріали з авторефератів дисертаційних досліджень, наукові публікації. Понад 20% студентів залучено до роботи в наукових гуртках.

Відповідно до навчального плану, майбутні фахівці за роки навчання проходять різні види практик, метою яких є формування на базі одержаних теоретичних знань, практичних умінь і навичок для самостійного прийняття рішень під час професійної діяльності, отримання навичок практичної, наукової та викладацької діяльності та оволодіння сучасними методами, формами організації праці. Мережа баз практик студентів охоплює школи, які здійснюють експериментальну діяльність, науково-дослідні інститути, наукові бібліотеки, інші наукові установи.

Особлива увага приділяється широкому впровадженню у навчальний процес елементів дистанційного навчання та нових комп'ютерних технологій. Упроваджено та активно використовуються дистанційні технології на заочній формі навчання. Під час викладання дистанційних курсів лекції проводяться переважно в інтерактивній формі, у формі колоквиуму, що зберігає для студентів можливість особистого спілкування з викладачем.

Застосовуються активні форми роботи зі студентами, традиційні лекції трансформовано в інтерактивні навчальні заняття, надано перевагу тренінговим технологіям і методикам освітнього процесу. Посилено використання групових та індивідуальних ігрових форм і засобів навчання. Практикуються такі форми проведення лекційних занять, як дуальна лекція, гостьова лекція, лекція-обговорення, лекція-вікторина, які надають можливість визначити ступінь сприйняття та засвоєння студентами матеріалу, оцінити глибину їх знань, розвинути спільну творчість викладача і студентів.

Посилено співпрацю з роботодавцями у двох напрямках: участі практичних психологів в освітньому процесі та забезпеченні умов для проходження практики студентів. Практикуючі психологи та керівники психологічних центрів активно залучаються до різних форм співпраці на волонтерських засадах: проведення семінарів (у т.ч. згідно з тематикою тієї чи іншої дисципліни), зустрічей зі студентами тощо. Відстежується форми працевлаштування випускників після отримання ними диплому. Випускники запрошуються на зустрічі зі студентами для обміну досвідом роботи, а також для допомоги в забезпеченні умов для проходження студентами практики.

На всіх етапах навчання оновлено засоби діагностики навчальних досягнень студентів. У практико-орієнтованих дисциплінах як варіант іспиту впроваджується захист психопрактичного проекту, метою якого є надання реальної психологічної допомоги конкретній особі чи групі. Після вивчення теоретичних дисциплін студентам пропонується виконання індивідуального навчально-дослідного завдання у вигляді аналізу (реферування) книги або її розділу за конкретною схемою.

Висновки. Попри нестабільну ситуацію в Україні практична психологія продовжує бути розгалуженою і складно структурованою діяльністю, спиратися на багаторічний досвід фахівців та використовувати напрацьований методологічний потенціал надання психологічної допомоги.

Аналіз проблематики компетентнісного підходу до підготовки практичних психологів виявив проблему ідентифікації й типологізації провідних компетенцій майбутніх фахівців у галузі практичної психології.

В контексті компетентнісного підходу описано зміст і структуру освітньої програми 053.00.02 «Практична психологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Програму навчання майбутнього практичного психолога проаналізовано з урахуванням вимог до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки фахівця. Визначено ефективні умови, методи та форми навчання.

Перспективу подальших досліджень складає пошук шляхів подолання проблеми кваліметрії професійних компетенцій майбутнього фахівця – необхідність вивчати, аналізувати, добирати і впроваджувати науково обґрунтовані методи психодіагностики професійних компетенцій студентів.

Література:

1. Бурак О. С. (2015). Концепція холістичної освіти у процесі формуванні цілісної особистості постмодерну. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, №3, 52-56.
2. Василюк Ф. Е. (2003). *Методологический анализ в психологии*. Москва: МГППУ; Смысл, 2003. 240 с.
3. Купрій Т. Г. (2014). Впровадження варіативної складової освітніх програм бакалавра та магістра: філософський аспект. *Освітологія. Oświatologia: українсько-польський науковий журнал*. Випуск 3. 9 –105.
4. Лозова О.М. (2010). Психосемантичний аспект регіональних ментальностей в Україні. *Наукові записки НАУКМА: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. – Т.110. 34-39.
5. Лозова О.М. (2016). Освітні інновації у підготовці практичного психолога на компетентнісній основі. *Освітологія. Oświatologia: українсько-польський науковий журнал*. № 5. 164-169.
6. Національний класифікатор України. Класифікатор професій. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>
7. Панок В. Г. (2011). Теоретико-методологічні засади розвитку практичної психології в Україні [Текст] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ. 440 арк.
8. Рашкевич Ю. М. (2014). *Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 168 с.

9. Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти». Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf

10. Стандарт вищої освіти України 053 «Психологія» (Другий (магістерський) рівень) Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/053-Psykholohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>

References:

1. Burak O. S. (2015). Kontsepsiia kholistychnoi osvity u protsesi formuvanni tsilisnoi osobystosti postmodernu [The concept of holistic education in the process of forming a holistic postmodern personality]. *Neperervna profesijna osvita: teoriia i praktyka – Continuing professional education: theory and practice*, №3, 52-56. [in Ukrainian].

2. Vasyliuk F. E. (2003). *Metodolohycheskyj analiz v psykholohyy [Methodological analysis in psychology]*. Moskva: MHPPU; Smysl, 2003. 240 s. [in Russian].

3. Kuprij T. H. (2014). Vprovadzhenia variatyvnoi skladovoi osvitynih program bakalavra ta mahistra: filosof's'kyj aspekt. [Implementation of a variety of warehouse education programs for bachelor and master: philosophical aspect] *Osvitohiia. Oświatologia: ukrains'ko-pol's'kyj naukovyj zhurnal – Osvitology: Ukrainian-Polish scientific journal*. Vypusk 3. 9–105. [in Ukrainian].

4. Lozova O.M. (2010). Psykhosemantychnyj aspekt rehional'nykh mental'nostej v Ukraini. [Psychosemantic aspect of regional mentalities in Ukraine]. *Naukovi zapysky NAUKMA: Pedagogichni, psykholohichni nauky ta sotsial'na robota. – Scientific notes of NAUKMA: Pedagogical, psychological sciences and social work*. T.110. 34-39. [in Ukrainian].

5. Lozova O.M. (2016). Osvitni innovatsii u pidhotovtsi praktychnoho psykholoha na kompetentnisnij osnovi. [Educational innovations in the training of a practical psychologist on a competency basis] *Osvitohiia. Oświatologia: ukrains'ko-pol's'kyj naukovyj zhurnal – Osvitology: Ukrainian-Polish scientific journal*. № 5. 164-169. [in Ukrainian].

6. Natsional'nyj klasyfikator Ukrainy. Klasyfikator profesij. [National Classifier of Ukraine. Classifier of professions.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>[in Ukrainian].

7. Panok V. H. (2011). Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku praktychnoi psykholohii v Ukraini [Theoretical and methodological principles of development of practical psychology in Ukraine] [Tekst] : dys. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.01; Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka. Kyiv. 440 ark. [in Ukrainian].

8. Rashkevych Yu. M. (2014). *Bolons'kyj protses ta nova paradyhma vyschoi osvity: monohrafiia. [The Bologna Process and the New Paradigm of Higher Education: A Monograph]*. L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koi politekhniki, 168 s. [in Ukrainian].

9. Profesijnyj standart «Praktychnyj psykholoh zakladu osvity». [Professional standard "Practical psychologist of an educational institution"] Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf [in Ukrainian].

10. Standart vyschoi osvity Ukrainy 053 «Psykhohiia» (Druhij (mahisters'kyj) riven'). [Standard of higher education of Ukraine 053 "Psychology" (Second (master's) level)]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/053-Psykholohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> [in Ukrainian].